

2019 08 24 Silvija Stankevičiūtė

[Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka](#)

Vidutinis skaitymo laikas: ⌚ 9 min

Rašytoja L. Vincė: „Man rašymas yra menas, išraiška, o ne verslas“

Rašytoja Laima Vincė. Asmeninio archyvo nuotrauka

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, DPTD Lituanistikos skyrius

Jungtinėse Amerikos Valstijose gimusi ir lietuvių išeivių šeimoje augusi poetė, rašytoja, vertėja LAIMA VINCĖ nuo lietuviškų šaknų niekada nenutolo. Nors didelę gyvenimo dalį praleido dirbdama JAV, Kinijoje, nuolat domėjosi Lietuvos istorija, lietuvių tautos patirtimis, kasdienybe, skausmingais išgyvenimais ir tai savitai interpretuoja, analizuoja savo kūryboje.

Lietuvoje L. Vincė yra praleidusi ne vienus metus, atvykdama gyventi ir dirbti Sąjūdžio laikotarpiu, taip pat atkūrus nepriklausomybę. Regis, L. Vincės gyvenime visada pynėsi keli kalbos, tapatybės sluoksniai. Su L. Vince kalbamės apie jos santykį su Lietuva, lietuvių literatūra ir kultūra, tapatybės formavimąsi patyrus daugiakultūrę, daugiakalbę aplinką, kūrybos šaltinius, požiūrį į diasporos rašytojus bei daugelį kitų temų.

Gimėte ir užaugote JAV, tačiau savo kūryboje atsigrežiate į Lietuvos istoriją, sudėtingas ir trauminės lietuvių tautos patirtis. Kaip formavosi jūsų asmeninis santykis su kraštu, kurio iš esmės nepažinojote? Ar prisimenate, kokį įspūdį paliko pirmasis apsilankymas Lietuvoje ir kaip jis kito bėgant laikui?

Jūs pažymite, kad aš Lietuvos „iš esmės nepažinojau“, tačiau jau nuo septyniolikos metų man asmeniškai buvo labai svarbu susipažinti su Lietuva ir suprasti, kokia ji yra ir kokia jos praeitis. Sakyčiau, netgi daug esu savo gyvenime paaukojusi, kad galėčiau įgyti gilų Lietuvos supratimą. Nesu viena tų Amerikos lietuvių, kuri Lietuvoje pasirodo kartą per trisdešimt metų ir tada laukia didelio dėmesio iš visuomenės. Man svarbiau giliai įeiti į kultūrą ir ją suprasti. O dažniausiai tai aš darau tyliai, nesiskelbdama viešai, kad esu atvykusi.

Pirmą kartą į Lietuvą atvažiavau 1983-iaisiais, pažintinės kelionės moksleiviams metu, kurią suorganizavo sovietmečiu veikusi „Tėviškės“ draugija ir laikraštis „Gimtasis kraštas“. Mano pirmieji įspūdžiai iš Lietuvos buvo labai stiprūs, tą kelionę netgi smulkiai aprašiau dienoraštyje, kurį tebeturiu. Tada žmonės man atrodė prispausti sovietų sistemos, nelaimingi, ciniški. Šios saugumo remiamos kelionės buvo daromos su politine potekste, siekiant įtikinti diasporos jaunimą sugrįžti į Lietuvą.

Mes, moksleiviai, buvome susipažinę su Lietuvos pagrindžiu ir supratome politinę situaciją, tad „laimingos sovietinės Lietuvos“ sukurtas įvaizdis mūsų neapgavo, radome daug progų nuoširdžiai pasikalbėti su žmonėmis ir suprasti tikrąją situaciją. Tačiau vis tiek, matyt, tos kelionės pasiekė savo, nes sugrįžau į Lietuvą kaip literatūros studentė, su studentės viza, turėdama tikslą išversti Marcelijaus Martinaičio „Kukučio balades“. Pataikiau į patį Sąjūdžio piką ir nepraleidau nė vieno mitingo. Tuo metu labai įsijaučiau į Lietuvos žmonių siekį atkurti Nepriklausomybę. Norėjau tarnauti ką tik išlaisvintai Lietuvai, bet dėl šeimos aplinkybių į Lietuvą sugrįžti galėjau tik 1995 metais, kaip „Fulbright“ programos lektorė ir kūrybinio rašymo srities tyrinėtoja.

Tada atvažiavau į Lietuvą su trijų mėnesių kūdikiu ant rankų ir trejų metų darželinuku. Dvejus metus gyvenome Vilniuje, aš dėščiau Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetuose. Dėščiau seminarą apie Amerikos daugiaukultūrę literatūrą, poezijos vertimus ir anglų literatūros paskaitas. Tuo metu Vilniaus universitete neturėjome šildymo, įvyko bankų krizė, praradau stipendiją ir visą žiemą maitinomės draugų atvežtu bulvių maišu iš kaimo.

Tais metais aš suredagavau, išverčiau tekstus ir paruošiau pirmą šiuolaikinę lietuvių literatūros antologiją anglų kalba „Lithuania in her own words“. 2007 m. grįžau antrą kartą su „Fulbright“ programos stipendija dėstyti Vilniaus universitete. Buvau ką tik išsiskyrusi ir atvažiavau viena su savo trimis vaikais. Vaikai mokėsi Vilniuje, puikiai pramoko lietuvių kalbos, dalyvavo folkloriniuose ansambliuose ir apskritai pamilo Lietuvą. O dabar Vilnius yra mano namai, nors kartais išvažiuoju po kelerius metus į kitas šalis dėstyti literatūrą ir kūrybinį rašymą.

Koks jūsų santykis su lietuvių literatūra? Galbūt turite mėgstamiausią autorių ar knygą?

Į anglų kalbą esu išvertusi M. Martinaičio „Kukučio balades“ ir „K. B. Įtariamasis“. Mano išverstas knygas išleido Anglijoje ir Amerikoje. Žinoma, vertimo menas mane priartina prie M. Martinaičio kūrybos, bet net nepaisant profesinio intereso man asmeniškai stipriausias Lietuvos poetas vis tiek lieka M. Martinaitis. Jo „Mes gyvenome“ yra viena jautriausių knygų, kurią esu skaičiusi bet kuria kalba.

Į anglų kalbą esu išvertusi daug lietuvių autorių kūrinių, tad mano mėgstamų autorių sąrašas gana ilgas. Tačiau tame sąrašo vyrauja poetai, kurie rašė vėlyvuojū sovietmečiu ir nepriklausomybės pradžioje –

Nijolė Miliauskaitė, Sigita Geda, Vytautas Bložė ir kiti. Iš prozininkų mėgstu Granauską, Kanovičių, Merą ir daug kitų autorių. Tačiau iš šiuolaikinių autorių nerandu nieko įdomaus. Iš dalies kaltinu Lietuvos kultūros tarybą, nes man atrodo, kad projektų sistema ugdo autorius, kurie labai kruopščiai išmoksta pildyti anketas ir surinkti balus finansavimui, bet neskatina rašytojų rašyti žmonėms, savo skaitytojams. Neskatina užsidegti kūrybai, idėjoms, menui. Mane nuolat šokiruoja, kai lietuviai rašytojai kalba apie tai, kokią parašys knygą ir kodėl, bet tik tada, „jeigu pinigų skirs“. O tokių, kurie tiesiog dega rašymu, nes kitaip negali, šiais laikais Lietuvoje turbūt jau nebeliko.

Tuo metu, kai formavausi kaip jauna rašytoja, bendravimas su M. Martinaičiu ir kitais jo kartos rašytojais man davė labai daug ir padėjo atrasti savo rašytojos balsą. Kasmet stengiuosi nuvažiuoti į Druskininkų poetinį rudenį ir į kitus renginius, susipažinti su lietuviais rašytojais. Man tai svarbu ir reikšminga.

Prieš kelis mėnesius Vilniuje vyko pirmasis pasaulio lietuvių rašytojų suvažiavimas. Ar, jūsų manymu, svarbu suburti diasporos rašytojus? O gal – lietuvių autorius, kuriančius Lietuvoje, ir diasporos rašytojus?

Man reikšminga bendrauti su diasporos rašytojais, kurie pasitraukdami per karą atsidūrė užsienyje arba su jų palikuonimis, kurie jau gimė užsienyje ir savo tapatybę susiformavo svetur, nes istorinė patirtis mus vienija. Mes turime bendras temas, išgyvenimus, vieni kitus suprantame. Man mažiau svarbu bendrauti su naujos emigracijos rašytojais, poetais. Ne todėl, kad jie būtų ne tokie talentingi ar įdomūs, bet dėl to, kad mūsų nesieja bendri istoriniai išgyvenimai.

Mes nepasirinkome palikti tėvynės. Gimėme JAV, Australijoje, Kanadoje arba Pietų Amerikoje ir įgavome tų šalių išsilavinimą bei požiūrį į istoriją, kultūrą, socialines nuostatas. Kol Lietuva dar nebuvo nepriklausoma, mes ilgėjomės tėvynės, kurią pažinojome tik iš tėvų ir senelių prisiminimų ir iš literatūros. Emigrantai gimė, užaugo, įgijo išsilavinimą Lietuvoje ir tada sąmoningai pasirinko palikti tėvynę ir kurti gyvenimą kitur. Jų patirtis ir suvokimas iš esmės kitokie negu mūsų, diasporos vaikų ir anūkų. Aš nemanau, kad teisingai juos vadiname „diasporos rašytojais“. Jie yra emigrantai rašytojai, kurie svetur išsivežė lietuvišką tapatybę ir toliau kuria lietuviškai Lietuvai.

Sąvoka „diaspora“ dažniausiai reiškia žmones, kurie tam tikru istoriniu momentu neturi pasirinkimo ar galimybės grįžti namo. Kai mūsų karta išmirs, mes nebeturėsime diasporos rašytojų, nes Lietuva laisva. Turėsime diasporos rašytojų, nebent jei Lietuva vėl prarastų nepriklausomybę ir tie emigrantai nebegalėtų

grįžti namo. Tačiau tai nereiškia, kad mes negalime diskutuoti, domėtis vieni kitų darbais ir atrasti bendrų temų, vieni kitus palaikyti. Svarbu nesupainioti sąvokų ir žmonių patirčių. Aš jausčiausi baisiai nemaloniai, jeigu išvažiuočiau keleriems metams ar net dešimtmečiui į kitą šalį ir, nepaisant to, kad toliau kurčiau vartodama amerikietišką anglų kalbą ir rašyčiau iš savo amerikietiškos perspektyvos, grįžusi į Ameriką būčiau vadinama Amerikos diasporos rašytoja. Tai tiesiog būtų netiesa.

Ar bendravimas su savo kolegomis lietuviais rašytojais jums yra kuo nors ypatingas?

Tuo metu, kai formavausi kaip jauna rašytoja, bendravimas su M. Martinaičiu ir kitais jo kartos rašytojais man davė labai daug ir padėjo atrasti savo rašytojos balsą. Kasmėt stengiuosi nuvažiuoti į Druskininkų poetinį rudenį ir į kitus renginius, susipažinti su lietuviais rašytojais. Man tai svarbu ir reikšminga. Tačiau Lietuvos kultūros tarybos laikais diskusijos su lietuviais rašytojais daugiau nukrypsta į kalbas apie projektus ir pinigus negu apie kūrybą. Gal aš esu maksimalistė, bet man rašymas yra menas, išraiška, o ne verslas. Kitas dalykas, aš stebiuosi, kiek mažai mano kartos lietuvių rašytojų išvažiuoja patirti pasaulio už Lietuvos sienų. Turistinės kelionės nesiskaito. Man atrodo, kad dabartiniai rašytojai privalo praplėsti savo akiratį ir viziją.

Šiomis dienomis žmonėms, regis, neretai sunku apibrėžti savo tapatybę, ypač jei tėvai skirtingų tautybių, o gimsti ir augi šalyje, kuri nė vienam iš jų net nėra tėvynė. Ką jums reiškia lietuviška tapatybė ir kaip apibrėžtumėte savo tapatybę?

Aš surengiau apklausą nusiųsdama 35-is klausimus 18-ai Amerikos ir Kanados rašytojų, kurie gimė išėivijoje ir rašo angliškai, bet lietuviškomis temomis. Mane nustebino, kad, nors atsakymai į daugelį klausimų smarkiai skiriasi, absoliučiai visi atsakė, kad jiems sunkiausia suvokti, kokia yra jų tikroji tapatybė, kuriai kultūrai jie priklauso ir kas jie tokie yra.

Manau, kad žmonės, gimę Lietuvoje, gyvenę su lietuviais tėvais, kurie gyvenę tik Lietuvoje, yra labai laimingi, nes jie, be jokios abejonės, suvokia savo tapatybę. Amerikos, Kanados, Australijos lietuviai turi dvi arba tris tapatybes. Pirma tapatybė yra šalies, kurioje gimė ir užaugo. Antra – lietuviška. Trečia – tai Amerikos, Kanados arba Australijos lietuvių tapatybė, kuri smarkiai skiriasi nuo Lietuvos lietuvių. Manau, kad šis klausimas iš esmės neišsprendžiamas. Asmeniškai aš kaitalioju savo tapatybes. Amerikoje galiu būti absoliuti amerikietė, o Lietuvoje – lietuvė. Tarp Amerikos lietuvių perimu ir tą specifinę tapatybę. Visos tos tapatybės man duoda unikalią viziją gyvenimui ir kūrybai.

Kokią įtaką jums, jūsų kūrybai daro aplinka? Kokios temos šiandien jus labiausiai skatina rašyti?

Mano kūrybai aplinka daro didžiulę įtaką. Esu linkusi įsijausti ir įsigilinti į savo aplinką, tad visai natūralu, kad apie tai ir rašyčiau. Savo gyvenime daugiausia dirbau Niujorke, Meino valstijoje, Honkonge, Pekine ir Vilniuje. Taigi apie tas vietas ir rašau. Neseniai grįžau po dvejų metų, praleistų Kinijoje. Būdama ten parašiau poezijos rinkinį apie kasdienybę ir gyvenimą Kinijoje. Tai įrodymas, kad aplinka man daro įtaką. Dabar rašau romaną, kur veiksmas vyksta Meino valstijoje, nes daug metų su šeima gyvenau mažoje saloje Meino valstijoje, pasiekiamoje tik keltu, kuris gana retai plaukdavo.

Negaliu sakyti, kad yra specifinės temos, kurios mane skatina kurti, tačiau esu linkusi rašyti apie temas, apie kurias norėčiau sužinoti daugiau. Mano metodas – gilintis į rūpimas temas ir jas iš pagrindų išanalizuoti. Pavyzdžiui, norėdama suprasti Lietuvą, parašiau tris negrožinės literatūros knygas apie Lietuvą ir romaną „Tai ne mano dangus“. Be to, parašiau kelias pjeses. Esu linkusi rašyti apie socialines temas, ypač apie moteris. Man atrodo, kad, nors visuomenėje mažai patiriamas akivaizdus smurtas ir

viešas, atviras nusistatymas prieš moteris, liko labai daug sąžmoninio smurto ir paniekos moterims. Tai ypač jaučiama Lietuvoje.

Rašytojas gali gimti talentingu rašytoju, nors tai ištinka itin retai, bet vis tiek jam reikia dirbti ir tada dar labiau dirbti, kad išstobulėtų ir galėtų meistriškai vartoti kalbą kaip įrankį, mokėtų valdyti įvairius žanrus ir formas. Rašytojas privalo skaityti daug ir plačiai. Jis turėtų išmesti 99 procentus to, ką parašo, ir spausdinti tik vieną procentą, o tas vienas procentas jo kūrybos turėtų būti visiškai tobulas.

Ar savo kūryboje jums svarbu papasakoti, įtvirtinti tam tikrą istorinį naratyvą, siekti aprašomų įvykių autentiškumo, galbūt perteikti jūsų šeimoje gyvavusius ar tebegyvuojančius pasakojimus, patirtis? Ar vis dėlto istorija labiau yra pagalbinis įrankis kūrybos procese ir meninė išmonė tampa reikšmingesniu elementu?

Man rašant romaną „Tai ne mano dangus“ buvo svarbu perteikti Lietuvos istorinius įvykius, bet dar svarbiau buvo parodyti, kaip trauma persiduoda iš kartos į kartą. Tai yra romanas prieš smurtą, prieš karą. Tai nėra mano šeimos istorija. Apie mano šeimos istoriją galite truputėlį paskaityti mano knygoje „Mūsų nepalaužė“, kuri bus išleista 2019 m. rudenį. Istorija yra tarsi dalis siužeto aplinkos. Svarbiausia išvystyti personažus, sukurti gražią meninę kalbą, pasakyti ką nors vertinga.

Ką jums reiškia lietuvių skaitytojų pripažinimas ir įvertinimas? Ar jums svarbu būti įvertintai Lietuvoje, ar gvildenate sau rūpimas, aktualias temas nesusitelkdama į mąstymą apie būsimą tikslinį skaitytoją?

Man nėra labai svarbu būti pripažintai ir įvertintai nei Lietuvoje, nei kitur, nes tai yra ego išraiška. Aš gana ilgai gyvenau Azijoje, tad daug savo asmeninių įsitikinimų, dalį savo gyvenimo būdo perėmiau iš budizmo, daoizmo, konfucianizmo. Jaučiu, kad turiu ką nors pasakyti per savo kūrybą, privalau tai pasakyti ir stengiuosi tai padaryti kuo geriau. Ar mane skaitytojas išgirs, ar ne, tai priklausys nuo to, kiek gerai sugebu atlikti savo, kaip rašytojos, darbą.

Šiaip man atrodo, kad šiais laikais Lietuvoje tarp menininkų, akademikų, politikų ir apskritai visose gyvenimo srityse labai stipriai jaučiasi individualus žmonių ego. Budizmas pripažįsta, kad mums visiems ego yra reikalingas, kad galėtume tobulėti, tačiau, kai ego arba ego įžeidimas pradeda vyrauti mūsų

gyvenime, tada išsibalansuojame. Jeigu Lietuva mane priims kaip savo rašytoją – gerai. O jeigu ne, irgi gerai. Aš dėl to nesustosiu rašyti.

Ar įžvelgiate skaitymo kultūros, literatūros pasaulio skirtumų Lietuvoje ir JAV, kalbant apie knygų festivalių, leidybos plotmes?

Taip. Pagrindinis skirtumas yra tai, kad Amerikoje, kitose šalyse literatūriniai vakarai, konferencijos, diskusijos daugiau sukasi apie knygas ir idėjas, rašymo meną ir mažiau apie asmenybes, priešingai nei dažniausiai būna Lietuvoje. Lietuvių rašytojų ir poetų asmenybės sureikšmintos, o tai yra tuštybė. Kiek man teko dalyvauti rašytojų konferencijose Amerikoje, Singapūre, Honkonge, Pekine, Londone ir kitur, jose kur kas įdomiau dalyvauti nei Lietuvoje, nes diskusijos būna įžvalgesnės, gilesnės, aprėpiančios daugiau temų.

Lietuvoje neretai tenka girdėti teigiant, kad rašytoju tampama dėl talento, ne dėl darbo ir mokymosi, nors užsienyje net aukštųjų mokyklų lygmeniu galima studijuoti kūrybinį rašymą. Kokios pozicijos laikotės jūs: rašytoju gimstama ar tampama? Kada ir kaip rašytojos gyslą atradote savyje?

Rašytojas gali gimti talentingu rašytoju, nors tai ištinka itin retai, bet vis tiek jam reikia dirbti ir tada dar labiau dirbti, kad išstobulėtų ir galėtų meistriškai vartoti kalbą kaip įrankį, mokėtų valdyti įvairius žanrus ir formas. Rašytojas privalo skaityti daug ir plačiai. Jis turėtų išmesti 99 procentus to, ką parašo, ir spausdinti tik vieną procentą, o tas vienas procentas jo kūrybos turėtų būti visiškai tobulas. Kūrybinio rašymo kursai būsimus rašytojus išmoko atidžiai skaityti tekstą, valdyti kalbą, tobulai redaguoti savo ir kitų tekstus, įvaldyti formas ir supažindina su įvairia literatūra.

25-erius metus dėščiau kūrybinio rašymo seminaruose ir galiu drąsiai pasakyti, kad net per labai trumpą laiką įmanoma išmokyti bet kurį žmogų parašyti gerą trumpą tekstą. Tikras išbandymas yra parašyti knygą. Knygą su vientisa struktūra, tobulu stiliumi ir knygą, kuri pasako žmonijai ką nors svarbaus. Po tiek metų Lietuvoje man atrodo, kad Lietuvos rašytojai vis dar įsikandę mito, kad rašytojais „gimstama“ ir rašymo negalima išmokyti, nes jie nori išlaikyti savo privilegijuotą statusą.

Man atrodo, kad labai praverstų Lietuvos literatūros lauke padaryti bandymą – penkerius metus nė vienam lietuviui rašytojui neduoti finansavimo. Tegul gyvena tik iš pajamų už išleistas knygas. Tegul skaitytojas ir rinka atrenka, kas yra talentas ir kas ne. Tegul tie „talentingi nuo gimimo“ rašytojai būna priversti patirti tikrą gyvenimą ir išbandyti save kituose darbuose, gal net kurį laiką emigruoti ir dirbti užsienyje, išmokti kitą kalbą, savo kailiu patirti, ką reiškia pritaapti prie svetimos kultūros. Drįsčiau pranašauti, kad tada vėl iš tikrųjų atgimtų lietuvių literatūra, nes dabar lietuvių literatūra yra šiek tiek apmirusi, o mažų mažiausiai tikrai neįdomi. Skaitytojai Lietuvoje labai pakantūs. Jie pripratę dirbti su tekstu, bet iš tikrųjų, mano manymu, dažniausiai iš tikrųjų vargsta su tekstu.

Gal nekuklu taip pasakyti, bet aš gimiau su rašytojos talentu, tačiau visą gyvenimą, kiekvieną dieną daug dirbu, kad tobulėčiau kaip rašytoja. Aš nepasididžiavau studijuoti kūrybinį rašymą, nusileisti ir išklaudyti, ką kiti rašytojai man perduos. Aš įsiklausau į konstruktyvią kritiką. Man atrodo, kad gimstame su talentu, bet tai tik pradžia. Talentas be nuoseklaus darbo neturi jokios vertės. Kūrybinio rašymo kursai padeda tiek turintiesiems mažiau, tiek daugiau talento išmokti atidžiai skaityti ir analizuoti literatūrą, rašyti geriau, negu būtų galėję. Be to, iš kur mes atrasime būsimus talentus, jeigu neduodame jauniems žmonėms progos save išbandyti kūrybinio rašymo seminaruose?

Kokie Lietuvos viešojo gyvenimo, visuomenės bruožai – tiek teigiami, tiek neigiami – iš nuotolio labiausiai krinta į akis? (Jeigu apskritai jaučiate, kad susiformavusi didesnė ar mažesnė distancija, lyginant su kitomis jums gerai pažintomis šalimis, kultūromis.)

Aš jau minėjau, kad man grįžus iš Kinijos į akis labai krito lietuviškas egoizmas ir pasipūtimas. Azijos kultūrose žmonės nuo mažens mokomi konfucianizmo filosofijos, nuslopinti individą ir ego, stengtis išlaikyti harmoniją visuomenėje, darbovietėje, šeimoje, santykiuose. Be to, agresija ir negatyvumas jaučiasi net Lietuvos gatvėse. Daug pykčio, bet man kyla klausimas – kodėl? Juk dabar žmonės Lietuvoje gyvena kur kas geriau negu anksčiau, turi galimybių, laisvę. Sakyčiau, kad Lietuvos visuomenėje trūksta dvasingumo ir įsiklausymo. Bet visa tai atsiras su laiku. Juk Lietuva yra vis dar besiskleidžianti šalis.

Manau, kad Lietuvoje yra nuostabių, talentingų žmonių, kurie daug dirba, kad galėtų prisidėti prie žmonijos gerovės. Yra daug nuoširdžių žmonių, kurie visa širdimi atsiduoda savo šeimoms, savo mylimam darbui. Visos visuomenės turi savo stipriąsias ir silpnąsias puses. Lietuvoje, mano manymu, beveik viską bandoma spręsti racionaliai, per mąstymą, bet tai ne visuomet pats veiksmingiausias būdas. Protauti nėra blogai, bet kartais reikėtų ir širdies įdėti.

0 komentarų

Rikiuoti pagal: **Seniausi**

Rašyti komentarą...

[Facebook komentarų įskiepis](#)